

Voorbeelduitwerkingen gespreksleidraad PTA filosofie - havo/vwo

Aan de hand van dit document kun je als vaksectie met elkaar in gesprek gaan over het opzetten of verbeteren van het PTA Filosofie. De vragen helpen je om beredeneerde keuzes te maken die aansluiten bij landelijke eisen, visie en beleid op schoolniveau en jullie wensen en inzichten op vakniveau. Bij elke vraag is ter illustratie een voorbeelduitwerking opgenomen voor een PTA havo en een PTA vwo.

1. Wat is de onderwijsvisie van de school? Waarmee profileert jouw school zich? Hoe wil je dit verwerken in het PTA filosofie?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
In de onderwijsvisie van de school speelt burgerschap en waardenontwikkeling een belangrijke rol. Filosofie, en met name de domeinen C en D (ethiek en sociale filosofie) sluiten hier natuurlijk heel goed op aan. Omdat deze domeinen al zo sterk in het examenprogramma zitten, hoeven we dat in het PTA niet <i>extra</i> te benadrukken – dat doen we wel in de schoolgids!	In de onderwijsvisie van ons Technasium speelt wetenschap en techniek een belangrijke rol. In vwo 4, waarin veel leerlingen nog aan filosofie 'snuffelen', hebben we daarom bewust een module techniekfilosofie opgenomen. In het voorexamenjaar staat wetenschapsfilosofie op het programma, daar besteden we uitgebreid aandacht aan

2. Wat is de visie op toetsing en examinering van de school? En hoe wil je dit verwerken in het PTA filosofie?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
In de school vinden we dat dat toetsing op veel verschillende manieren en op verschillende onderdelen of aspecten gedaan moet worden, om recht te doen aan kennis, vaardigheden en houdingen. In de bovenbouw maken we bijvoorbeeld in havo 4 ruimte voor een creatieve schrijfopdracht annex essay over antropologie en een praktische opdracht over ethiek in een vorm naar keuze (werkstuk, kunstwerk, video). In het examenjaar is er een mondeling (in tweetallen) over een filosofisch onderzoekje naar keuze.	In de onderbouw geven we leerlingen veel eigen verantwoordelijkheid, en werken we formatief, met veel self- en peer-assessment. Ook in vwo 4, waarin we bij filosofie vooral vaardigheden trainen (gespreksvoering, argumentatie), spelen leerlingen een belangrijke rol bij het geven van feedback. Voor de hoogste twee klassen lijkt dat lastiger, maar het filosofische essay (V5, 10% SE) mogen leerlingen samen verbeteren, en het eerste SE waarin het examenthema aan bod komt is een zgn. take-home- tentamen.

3. Het schoolexamen heeft een afsluitend karakter. Het gaat dus om een beperkt aantal toetsen op eindniveau, met substantiële inhoud in plaats van voortgangstoetsen en huiswerkopdrachten. Hoe geef je dit vorm in je PTA filosofie?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
In havo 4 wil je leerlingen de tijd geven om aan elkaar en aan filosofie als een nieuw en ander vak te laten wennen. In het eerste halve jaar kiezen we daarom nu nog voor twee voortgangstoetsen en een praktische opdracht die samen een SE-cijfer opleveren (Domeinen A+B). In de tweede helft van het jaar zijn er twee, en in havo 5 drie substantiële SE-toetsen. Nu we schoolbreed gaan werken met formatieve evaluatie, overwegen we de voortgangstoetsen in havo 4 te schrappen.	In vwo 4 'snuffelen' veel leerlingen nog aan filosofie. Daarom, en in verband de doorstroom havo-vwo doen we in dat jaar geen SE-toetsen. In vwo 5 en 6 zijn er allebei drie substantiële SE-toetsen, waarvan één in de vijfde een praktische opdracht is

4. Wat is de gezamenlijke visie van de vaksectie op filosofie? En hoe wil je die verwerken in het PTA?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Filosofie is in de eerste plaats de vaardigheid tot écht kritisch, dus tegelijk logisch en ethisch denken. De voorgeschreven onderwerpen, het keuzedeel, het eindexamenthema zijn allemaal middelen om dát te oefenen. In de toetsing en beoordeling staan daarom altijd de vakvaardigheden (Domein A) voorop. Bij de praktische opdracht hoort bij ons ook een mondeling, waarin we alléén op die vaardigheden beoordelen.	Filosofie is een inwijding in een denktraditie. Het gaat daarbij om zowel dat denken als om de gedachten die dat heeft opgeleverd. Naast de verplichte onderdelen bieden we daarom relatief veel extra onderdelen aan. Mede doordat alle leerlingen in ieder geval ook Latijn hebben, kunnen we bijvoorbeeld uitgebreider ingaan op de stoïcijnen en de deugdedthiek dan de methoden dat doen.

5. Welke bronnen gebruik je bij het op-/bijstellen van je PTA?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Ik maak gebruik van het examenprogramma zoals dat beschikbaar is via examenblad.nl. Daarnaast maak ik gebruik van de handreiking PTA van SLO. Omdat het op onze school gaat om een eenmanssectie, zoek ik voor het vak – en dus ook het PTA – gericht contact met collega's binnen de stichting en in de regio.	De sectie baseert zich op het examenprogramma en de syllabus, zoals die beschikbaar zijn via examenblad.nl. Daarnaast maken we gebruik van de checklist PTA van de VO-raad. Ook stemmen we PTA's af met de vakgenoten op school, waarmee we het meest direct samenwerken, dus met Nederlands, Geschiedenis en Levensbeschouwing.

6. Kies je ervoor om CE-domeinen ook op te nemen in het PTA? Wat zijn hierbij de overwegingen?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Twee van de vier domeinen staan altijd centraal in het CE, en de centrale begrippen en toonaangevende visies die ten grondslag liggen aan alle domeinen kunnen op het CE worden bevraagd. Met SE-toetsen bereiden we de leerlingen dus altijd ook voor op het CE. Voor het examenonderwerp nemen we in havo 5 ruim de tijd, en herhalen daarbij ook de centrale begrippen.	Twee van de vijf domeinen staan altijd centraal in het CE, dus die staan automatisch ook in het PTA. Ook kunnen de centrale begrippen en toonaangevende visies die ten grondslag liggen aan alle domeinen in het CE worden bevraagd. Om ruimte te houden voor wat we zelf belangrijk vinden beginnen we zo laat mogelijk met het examenthema en herhalen we de centrale begrippen niet in vwo 6.

7. In je PTA mag je onderwerpen opnemen die niet in het examenprogramma staan. Wat zijn de overwegingen om hier wel/niet voor te kiezen?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Ondanks de druk om veel te doen in weinig tijd, benutten we die ruimte voor onze leerlingen. Als 'opwarmertje' starten we in havo 4 met een blok over <i>fake news</i> , gekoppeld aan kennisleer. Aan het einde van dat jaar, wanneer zij starten met hun profielwerkstuk, is er een blokje wetenschapsfilosofie: een extra check op hun onderzoeksplan is bij ons een handelingsdeel.	Voor de gemiddelde vwo-leerling is het verplichte programma, in de drie jaar die ervoor staan, matig ambitieus. In vwo 4 blijft relatief veel ruimte, maar het gewicht en vooral de groeiende omvang van het centrale examendeel neemt in de laatste twee jaren veel vrijheid weg. Evengoed behandelen we sociale filosofie, logica en <i>philosophy of mind</i> gemeenschappelijk als extra stof, en laten we leerlingen in vwo 5 bij wijze van praktische opdracht zelf een thema of filosoof uitdiepen.

8. Hoe passen de gekozen toetsvormen bij het doel van de verschillende toetsen in het PTA?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Om filosofie op de havo te laten slagen, moet je 'hoge' theorie met het leven van alledag verbinden. Het allereerste blok 'filosofisch denken en spreken' sluiten we af met een gestructureerd debat over een actueel maatschappelijk thema. In een schrijfo opdracht antropologie verweven leerlingen persoonlijke ervaringen. En het eerste SE waarin de stof voor het CE aan bod komt is, omdat het om de vaardigheden gaat, een open-boek-toets.	Filosofische vaardigheden toetsen we op het vwo onder andere met het schrijven van essays, waarin leerlingen ook fragmenten uit primaire teksten verwerken. We beginnen daarmee al in vwo 4 en leggen daar tot en met vwo 6 een soort van portfolio voor aan, waardoor leerlingen ook hun eigen ontwikkeling kunnen zien.

9. Hoe zijn de SE-toetsen over de leerjaren van de bovenbouw verdeeld?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
In havo 4 is het zaak de heterogene groep leerlingen goed aan elkaar en aan de gestelde eisen te laten wennen. We plannen voor dat jaar één praktische opdracht en twee SE-toetsen in. De eerste van die toetsen is bewust beperkt van omvang en heeft een laag gewicht. In havo 5 zijn er drie grote SE-toetsen, elk met ongeveer evenveel stofomvang en een gelijk gewicht.	In vwo 4 werken we alleen met voortgangstoetsen. In vwo 5 zijn er drie, in vwo 6 twee SE-toetsen. De stofomvang, het gewicht en de lengte van die toetsen neemt gradueel toe, ook om leerlingen te laten wennen aan de opzet van en verwachtingen voor het CE.

10. Hoe stem je het PTA Filosofie af met de PTA's van de andere vakken?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Met maatschappijleer stemmen we af over sociale filosofie / de werking van de rechtsstaat. Bij het ontwikkelen van rubrics om redeneervaardigheden en essays te beoordelen hebben we samengewerkt met Nederlands. Naar aanleiding daarvan hebben we de timing van een aantal onderdelen bij filosofie, maatschappijleer en Nederlands ook op elkaar aangepast	Doordat we een relatief klein vak zijn is afstemming en ook samenwerking met andere vakken moeilijk: steeds heeft maar een enkele leerling in de klas ook vak x. Wel is er, speciaal voor leerlingen met een C&M-profiel een keuzedeel esthetica. Momenteel werken we uit hoe de collega's van economie keuzedelen in hun programma aan kunnen laten sluiten op het examen-thema Het Goede Leven en de Vrije Markt.

11. Hoe en met wie wordt het PTA periodiek geëvalueerd?

Voorbeeld 1 (havo)	Voorbeeld 2 (vwo)
Op de resultaten van SE-toetsen plegen we als sectie een gedegen statistische analyse, waar we ook de resultaten uit andere jaren betrekken. Dat helpt om de kwaliteit van de toetsen, maar ook om het PTA scherp te houden. Elk jaar spreekt de examen-coördinator met leden van de ouder-klankbordgroep, de leerlingenraad én de MR de programma's van twee vaksecties door, waarbij ook het PTA aan bod komt.	Alle SE-toetsen bespreken en evalueren we steeds na afname. Ook hebben we jaarlijks een gesprek met de examencommissie over de leerpunten rond het SE uit het afgelopen jaar. Elk jaar komen de docenten die filosofie geven van alle scholen van de stichting een middag bij elkaar om ideeën uit te wisselen. Het bespreken van PTA's is daar een onderdeel van.